Oponentský posudek práce Ester Bognárové: ***Oděsa jako text. Topos města v dílech autorů oděské školy,*** **FF UK, Praha, 2024**

Ester Bognárová předkládá zajímavou a solidně napsanou práci. Jejím tématem jsou díla autorů tzv. oděské školy a to, jak se v nich utváří specifický topos města Oděsy. Oceňuji především druhou část, v níž autorka se zevrubnou znalostí a poměrně přesvědčivě ukazuje souvislosti mezi jednotlivými autory a jejich texty a vztahuje je k oděské tematice. Celkové hodnocení práce je kladné, jakkoli mám i určité připomínky k úvodní teoretické části a celkové koncepci.

Práce je slušně napsaná a dobře zredigovaná (drobná opominutí jsou jen ojedinělá), autorka většinou pracuje s relevantními prameny, což platí především o druhé části, a drží se akademických standardů. Jako problematické vidím dva základní body, k nimž se pokusím vyjádřit, od nich se může odvíjet další uvažování o tématu předkládané práce.

1. Obecně teoretická východiska nejsou vždy dostatečně promyšlena a neopírají se vždy o relevantní literaturu. To se týká obecně poetiky města, zejména ale úvah kolem prostoru.
2. Teze o „oděském textu“ vychází z Toporovova konceptu víceméně nekriticky, ale zároveň také příliš volně.

K prvnímu. Protiklad času a prostoru je věcí moderní doby, zhruba do Descarta (přinejmenším ve filosofii) neexistoval abstraktní pojem prostoru, který dnes bereme jako samozřejmý. Podobně abstraktní čas se pak jeví jako protiklad tohoto homogenního prostoru, což má své vyjádření například v Kantově filosofii, kde čas a prostor představují formy názoru. Novější práce většinou poukazují na podmíněnost descartovské a kantovské představy. V literatuře je obtížně udržitelná teze o převaze času nad prostorem, už proto, že sama distinkce je dobově podmíněná. Adekvátnější je uvažovat v souvislosti s literaturou o místě, což je ale v dějinách literatury důležitý moment. Slušný přehled koncepcí místa, použitelný myslím i v literatuře podává Edward S. Casey, *The Fate of Place: A Philosophical History,* 1997. Také k „prostoru“ města je možné přistupovat z hlediska místa, byť určitá prostorovost hraje svou roli. Lessingovské východisko lze použít, ale jen s vědomím toho, že je částečné a ukotvené v konceptech své doby.

Uvažování o městě ze sémiotického hlediska na základě prací tartutské školy je legitimní a osvědčený přístup, vhodné je také přihlédnutí k pracím Daniely Hodrové. Určitý problém spatřuji v historických exkurzech, kde tyto spíše synchronní přístupy nacházejí své meze. Spojitost města a literatury není jen věc historického vývoje, byť jde jen o detail, ale mnohem spíše úzkého genetického provázání – písemná kultura se pojí s městským osídlením, a město

je od nejstarších památek klíčovým námětem a motivem literárních textů. V souvislosti s černomořskou Oděsou mi přijde vhodné uvažovat také o antických podobách města, nejen o biblických zdrojích.

Pojem petrohradského textu rozpracoval Toporov velmi specificky a zdánlivě nepřenosně na jiný případ. To nemusí svědčit jen o specifičnosti petrohradského textu, ale také o tom, že nejde o obecnou kategorii, nýbrž interpretaci jednoho konkrétního případu. Určité analogie mezi literárním Petrohradem a literární Oděsou autorka celkem přesvědčivě uvádí. Leccos z toho, co konstatuje Toporov, ale zůstává stranou, a to zejména historický a dlouhodobější rozvoj petrohradského textu (signifikantní je Dostojevskij, který podle Toporova rozvíjí petrohradský text vědomě). V případě Oděsy jde o mnohem menší skupinu autorů a jen z jednoho období, Nebo fakt, že většina petrohradských autorů z tohoto města nepochází, na rozdíl od autorů oděských. Koncepce petrohradského textu se mi v podobném případě jeví jako produktivní jen při kritickém rozpracování, autorka ji ale přijímá spíše jako hotové a snadno použitelné označení. Leckde přitom není jasné, zda jde o východisko její práce, nebo o tezi, kterou se snaží doložit. V důsledku toho cizí pojmy přejímané mnohdy nekriticky občas brání v rozvedení nových a objevných postřehů.

Za jádro práce, jak jsem uvedl, pokládám její druhou část, tedy kapitoly 3 až 5. Tady se ukazuje, že autorka má v lecčem blíže k historicky a interpretačně pojatému podání než k vyhraněně teoretickému přístupu. Analýzy textů v 5. kapitole ukazují zajímavou propojenost textů autorů oděské školy a obecně celou tuto skupinu jako pozoruhodný literární fenomén (jakkoli nejde o první práci na toto téma). Kritičtější položení výše naznačených otázek by mohlo vést i k ujasnění druhé části. Což se pokusím formulovat v několika otázkách. Je opravdu petrohradský text natolik jedinečný fenomén, nebo by bylo možné Toporovovi vytýkat určitou nejasnost v tom, že petrohradský text pouze označuje za jedinečný a nehledá obdobné jevy? Ke srovnání se nabízí řada literárních komplexů: za vzorový by se dal zřejmě označit „trójský text“ v antice, mýtus o trójské válce, který vygeneroval velké množství textů; nemluvě o řadě fenoménů v současné populární kultuře. Je nutné, aby takový „text“ byl spojen s městem? Jde u autorů oděské školy o literární mýtus daný jejich texty, nebo oni sami jako osobnosti vytvořili zárodek určitého mýtu? A není něco podobného vlastní řadě generačních skupin? Není důležitý také historický rozměr, který u petrohradského textu hraje svou roli, v případě oděské skupiny nikoli?

Jak jsem uvedl, práci považuji za solidně napsanou a v mnohém inspirativní, byť lze mít určité připomínky k teoretickému pozadí. Doporučuji ji tedy k obhajobě a navrhuji hodnocení velmi dobře nebo výborně podle průběhu obhajoby.

doc. Josef Hrdlička

27. 1. 2024